

Prof.Dr. BURHAN KUZU

TBMM Anayasa Komisyonu Başkanı

KAV'na böyle bir düzenlemeden dolayı teşekkür ediyorum.

Sempozyumun başlığına bakıyorum, “Sivil Anayasa Sempozyumu” alt başlığına bakıyorum “Türkiye Anayasası Arıyor” Türkiye ne zamandan beri anayasasını arıyor? Yüz elli yıldır biz bu tartışmayı yapıyoruz. Tazminattan beri anayasayı hep biz aradık. Aynı süre içinde AB ülkeleri bu meseleyi bir şekilde çözmüşler. Ortaya çıkan sorun temelde bir takım sorunlar yattığını gösteriyor. Ana nokta, empoze dosya dediğimiz dayatma anayasa yöntemi ile bu işin yapılmış olmasıdır. Vatandaşın üzerine bu giysi olur mu olmaz mı tartışması yapılmamış hele bir giysin bakalım zamanla düzeltiriz mantığı hakim olmuş. Mesela, ilk anayasamız olan 1876 anayasamızı alalım: Bu anayasa yapıldığı zaman vatandaş ne kadar bu işin farkındaydı. Celal Nuri Bey anısında: “Anayasa hazırlandığı zaman vatandaşa kahvehaneleri gezerek bir anayasa hazırlandı ne düşünüyorsunuz diye soruluyor. Vatandaşın verdiği cevaplardan anlaşılıyor ki vatandaş bu anayasanın muhtevasını avcılık nizamnamesi zannetmişler” diyor. Bu kayıtlara bu şekilde geçmiştir. Demek ki; vatandaşın bu meseleden haberi yok bu yüzden de sonuç alınamadı.

Daha sonraki dönemlerde 1921 ve 1924 anayasası. Bu anayasaları eleştirirken o zamanki şartlardan dolayı biraz insafli olmak gerekir, Ankara ve Osmanlının durumu belli, memleketin durumu ya istiklal ya ölüm gibi bir noktada bu anlamda o anayasaların eksikliklerini eleştirmek yanlış ve insafsızca olur. Yinede baktığımız zaman yazılmış en güzel anayasamız 1924 tarihli anayasadır teknik olarak ve kısa yazılmış anayasa grubunda yazılmış fevkaledede güzel bir anayasadır.

Sonraki 1961 ve 1982 anayasasına bu bağlamda baktığımız zaman her iki askeri dönemin ürünü ve tepki anayasalarıdır. Bu tepkileri de anayasalara yansıtmışlar. Mesela, 1961 anayasasına baktığımız zaman özellikle uygulamadan kaynaklanan bazı düzenlemeleri ve uygulamaları abartarak anayasaya mümkün olduğu kadar genel idareden çıkmış hükümeti ve siyasi iradeyi sık boğaz etme onun elini kolunu bağlama mantığı hakim olmuştur. Bu yüzden de zayıf hükümetler sebebiyle Türkiye çok sıkıntılar çekmiştir. Mesela 1971 ve 1973 yıllarında yapılan değişiklik bile sonuç vermemiş 1970-80 arasında on yılda Türkiye’de on iki tane hükümet kurulmuş. Tabi sırf anayasadan kaynaklanmıyor biraz da seçim sisteminden kaynaklanmakta sonuç itibariyle verilen yetkilerdeki sıkıntı 12 Eylül gelmesinde bir gerekçe olarak kullanılmış.

Bu seferde tabi tersine hareket edilerek özgürlük alanı daraltılmaya çalışılmış, güçlü yürütme dediğimiz zayıf yürütmeden uzaklaşma mantığı hareket noktasını oluşturmuş. Bu

hareket ve gidiş noktasını da doğru buluyorum. Yalnız yapılan yanlışlık sorumluların başbakan ve bakanlar kuruluna yetki vermesi gerekirken daha az yetki verilmiş sorumlu olmayan cumhurbaşkanına bu yetkiler tamamen yüklenmiş ve 1961'den farklı olarak bunlar bir maddede toplanmıştır. Tek maddeye toplanınca, o maddeyi okuyan cumhurbaşkanı memleketin tek yetkilisini olarak kendisini görmüştür. Haklı olarak, yukarıdan aşağıya bakıyorsun üç sayfalık bir madde ve sanki bu çerçevede yazılmış anayasa kitabını karıştırıyorsun yürütmeye, yasaya, yargıya, vatandaşa karşı bir dizi yetkiler sıralanmıştır. Sorumluluk ise verilmemiştir. Bunun da düzeltilmesi gerekiyor. Başbakana eşitler arasında birinci konumu verilmiş ama dediğim gibi cumhurbaşkanı noktasındaki yanlışlık sebebiyle o konuda da tam bir sonuç alınamamıştır.

1982'nin yaptığı yanlışlardan birisi özgürlük alanını daraltmış ve törpülemiştir; yargı yetkisini de önemli ölçüde törpülemiştir. Aslında kuvvetli hükümet kurmakla bunları yapmak her zaman doğru şey değil, yani yürütmeyi kuvvetlendirmek için bunları kısmaya gerek yok. Yargı kuvvetli olabilir, aynı zamanda özgürlükler alanı geniş olabilir, hükümette kuvvetli olabilir. Bütün mesele hükümetin tasarımını çok iyi yapmanıza bağlı.

Şuan ki anayasa çalışmasına karşı olanlara söylüyorum: şu anlattığım kısa çerçevede hükümetin şekli nedir diye sorduğumuzda bunun cevabını net olarak söyleyemiyoruz. Akademisyenlerin kitabına baktığımızda şu tespitleri görüyoruz: “Bu anayasanın getirdiği aksaklık başkanlık modeli”; birisi, “otoriter başkanlık hükümetidir”; başka birisi, “başkanlı parlamenter sistemi”; bir başka akademisyen, “1958 Fransız yarı başkanlık modeli” benzetmesi yapıyor. Zayıflatılmış parlamentarizm modeli gibi bir anayasada hükümetin az çok sonu belli olması gerekirken, bir çerçevenin bulunması gerekirken, anayasadaki bu düzenlemeler sebebiyle burada bir yanlışlık olduğunu görüyoruz.

Bu tablo aslında kendine has bir hükümet yönetim modeli getirmiştir. Devlet yönetimi arasında kuvvetler arası dengede parlamento, hükümet, başbakan, muhalefet ve kamuoyu arasında çatışmalar çıksa bunu çözecek bir makamda yok. Mesela İtalya'da Anayasa Mahkemesine verilen organlar ihtilaf dediğimiz yetki bizimkinde yok. Olsun veya olmasın, olsun demiyorum, ama evvela bu çatışmayı düzeltmek gerekiyor. Yani yetki vererek o çatışmayı düzeltme düşünülmüştür. Şimdi bu anayasa çerçevesinde baktığımız zaman 1982 anayasasında iki noktada tezat var. Bunların örneklerini gerekirse veririz. Dili çok kötü. Bu anayasa eğer dünya dil konuşmasına girse daha baştan kaybeder. Bunun tabii bir çok sebebi var: Üç aşamadan geçmiş, geriye dönülmemiş, ilk yapan anayasa komisyonu buna son şeklini vermemiş gibi pek çok sebebi var. 1961 Anayasasının dilinin güzelliği de oradan kaynaklanıyor tekrar başa dönülmüş ve son şekli komisyonda verilmiş sorunun temeli bu.

Bu nokta da baktığımız zaman 1961 ve 1982 bağlamında şöyle bir sonuca varıyoruz: 1961 anayasası lüks olarak nitelendirilmiş, özgürlük alanı çok geniş olduğu söylenmiş, Demirel'in ifadesiyle "Bu anayasa ile devlet yönetilemez" denmiştir. Daha sonra ihtilal döneminde bu bakış açısı değişmemiştir. Kenan Evren, "bu anayasa dediğimiz elbise bize bol geldi içine oynamaya başlamışız" diyor. Bu ifade tarzıyla şimdi de 1982 anayasası dar geldi içinde kıpırdanamaz noktasına gelinmiş oldu. Mamafih, bu anayasada yapılan değişikliklerle özgürlükler alanında ciddi mesafe alınmıştır bunun da altını çizmek lazımdır. Bu anayasanın asıl düzeltilmek istenen noktası, özgürlük bölümü hiç dokunulmasa bile, asıl olması gereken dengeler arasında sorun vardır. Yani yasama, yürütme, yargı noktasında yetki paylaşımı parlamenter modele göre yapılamamış ve bence sorunun bel kemiği burada düğümleniyor.

Yeni bir anayasamı yapılınsın? Değişiklik mi olsun? Noktasına gelindiğinde ikisi de mümkündür ama yeni bir anayasa yapılması sivil anayasa mantığından daha doğrudur ve yeni bir anayasa sosyolojik ve psikolojik olarak toplumda farklı bir yankısı ve yanılması olduğu için kalıcılığı belki daha iyi olabilir. 1982 tarihli anayasanın bu bakış açısıyla değiştirilmesi önemli bir nokta olsa gerektir.

Hazırlama koşulları nasıl olması gerektir diye bugün itibariyle baktığımız zaman bir defa anayasanın hazırlama koşulu evvela telaşsız bir ortamda yapılması lazımdır. Yani bu Türkiye'ye göre hiç değil. Bu memleketin telaşsız olması çok zordur. Elimdeki kayıtlara bakıyorum Cumhuriyet tarihinde ilk altmış yıllık bölümü olağanüstü durum ve sıkıyönetimlerle geçmiştir. Böyle bir ortamda tam sakinlik sağlandı anayasa yapalım diyoruz ya körfez veya peşmerge krizi başımıza geliyor. Bakın tam geçen dönem bu çalışmalara başlandı bugün yine benzer bir krizle yine karşı karşıya kaldık.

Konsensüs denilen şey bu da tartışılıyor. Konsensüs demek oybirliği anlamında demek değildir, %70-80 gibi bir katılım demektir. Bunun sağlanması gerekir.

Yeni anayasanın özellikleri ne olmalıdır? Baktığım zaman birinci olarak anayasa ayrıntıya inmemeli, yönetmeliğe benzememelidir. 1982 anayasası tipik olarak bunun aksini gösteren bir yapıya sahiptir. Hantal ve oldukça kabarık bir yapıya sahiptir.

Bu noktaya niye gelindi? Rahmetlinin bir anısını anlatayım: "Vapurla İngiltere'ye giderken yolda bir İngiliz senatörle tanışıyorlar ve senatöre soruyor "İngiltere'nin yazılı bir anayasası yok ve kralın parlamentoyu fesh yetkisi var, üç ayda seçime gidiyorsunuz bunlar hiçbir yerde yazmıyor bu nasıl oluyor" deyince senatör "evet dedi" diyor. Bundan sonra bizim mantık devreye giriyor ve rahmetli soruyor "kral parlamentoyu fesh etti ve seçime de gitmedi ne yaparsınız?" Adam gözüme baktı ve "biz bunu hiç düşünmedik dedi diyor" Yani sorunun

temeli buradan kaynaklanıyor. Bu mantık hepimizin yaklaşımını belirliyor. Bu yaklaşım anayasa yaparken anayasayı kör düğüme dönderiyor.

Dünyada ayrıntıya girmeyen anayasalar var. Örneğin, ABD'nin çerçeve anayasası. Hepinizin bildiği, benim bir gözlemimi aktarayım: 406 maddelik Yugoslavya anayasası vardı ama Yugoslavya'yı parçalanmaktan kurtaramadı o anayasa. Yedi maddelik ABD anayasası ve yazılı anayasası olmayan İngiltere dinamik olarak ayakta olduğunu görüyoruz. Avrupa kıtasına baktığımız zaman bunun ortalara çekildiğini 100 civarında maddeden oluştuğunu görüyorsunuz.

Gözlem sonuçları şu dünyada maddeleri kabarık anayasalar, hem maddesi hem de hükümleri kabarık, ülke geliştiği zaman kısa anayasalar oluşturulmaya başlanıyor. Şöyle bir şey yok, anayasayı kısa yazalım sonrada bizde gelişmiş olalım, geliştiğin zaman kısa yazıyorsun. Dolayısıyla böyle bir sıkıntımız var. Bu çerçevede elimizdeki metni incelediğimizde, temel hak ve özgürlükler garanti altına alınması gerekiyor bir anayasanın önemli bir noktası. Tabi bu hepimizin çabasıdır, ideolojik tercihleri mümkün olduğu kadar dayatma biçiminde değil ana noktalarını ortaya koymak suretiyle teferruatı ideolojik olarak esas bölümünü parti programlarına bırakması gerekiyor.

Bu bağlamda mevcut bizim anayasamızın demokratik olarak incelenmesine baktığımızda birinci sınıf demokrasi getirmesi gerekmektedir diyoruz. Bunu söylemek kolay ama yapmak çok zor, en büyük sorunda bundan kaynaklanıyor ve bence Türkiye'de de en büyük sorun demokrat insan azlığıdır. Yani kafalardaki demokrat olmasının zayıflığından yada demokrasiyi kendisine göre algılamasından kaynaklanıyor. Mesela, 1982 anayasasını yapan ekibe bakıyorsunuz askeri konsey pek çok yanlışlığı düzeltilmiş sivillere kalsa çok daha kötü bir anayasa ortaya çıkacaktı. Bunu da burada belirtmek durumunda hissettim.

Ne yapmalı? diye baktığımız zaman Türkiye'yi şuanda bir anlamda anayasal bakımdan yönetemeyen demokrasi noktasında bulunmuş oluyor. Kurucu iktidar olarak vatandaşlara öncelik tanımak gerekiyor, empoze anayasacılık yönteminden vazgeçmek gerekiyor ve bu bağlamda benimde içinde bulunduğum heyetin hazırlamış olduğu metin bu hassasiyetleri gözetmeye ve hukuk devletiyle ilgili sorunları gidermeye çalışmış, demokratik devlet ilkesiyle ilgili Türkiye'de yaşanan Milli Güvenlik Kurulu kararlarının durumu, hukuk devleti konusunda uluslar arası anlaşmaların durumu, Cumhurbaşkanının yaptığı işlemlerin durumu, Yüksek Askeri Şuranın kararları, Yüksek Hakim ve Savcılar Kurulunun kararları gibi bütün bu konulara çözüm önerisi getirmeye çalışmıştır. Laik devletle ilgili tartışmalara din-devlet, başörtüsü sorunu, sosyal haklar alanında sendikal haklar gibi ve bunları yaparken de Avrupa'da gelişmeleri göz ardı edilmemiştir. İnsan Hakları Mahkemesinin kararları, İnsan

Hakları Sözleşmesinin bizati kendisi öne çıkarılmış ve böylece anayasa mahkemesinin kararları ve Danıştayın kararları mümkün olduğu kadar uygulamadan kaynaklanan sorunlarda ön plana çıkarılarak bir metin hazırlanmış ve bu metin partide benimde içinde bulunduğum bir grup tarafından belirli bir noktaya kadar getirilmiştir.

Ana hakları ile bir bütünlük arzeden bir metindir. Elbetteki herkesin gönlünde farklı şeyler yatar. Bunlarla ortak bir zeminde buluşacağımız bir noktaya gelmemiz lazım. Bu metin ortaya çıktıktan sonra tartışmalarla zannediyorum daha iyi bir metin ortaya çıkacak. Bu geliştirilecektir. Bana da sorarsanız benim gönlümde yatan herkesinde bildiği gibi bir başkanlık sistemidir. Yani bu metni anayasa komisyonu başkanı olarak benim geçirmeye çalışmış olmam manende bir sıkıntıdır. Çünkü parlamenter modelle işlerin düzene gireceğine hiçbir zaman inanmadım ama mevcut sistemde parlamenter modelde kalacaksak yapılan metin fevkaledede güzeldir. Ülke için tutarlıdır, dili sadedir, mümkün olduğu kadar kısa yazılmaya çalışılmıştır bu açıdan biz bunu elbirliği ile yapacaksak ben elimden gelen katkıyı yapmaya buradan hazır olduğumu belirtiyorum.

Konuşmamı bitirirken sevgi ve saygılarımı sunuyorum.